

БІБЛІОТЕКА
ХУДОЖНЬОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Ф-655м.
501/255

ІВЩИНУ
ЗА
СТАЛІНА!

Ом. РОЗУМІЄНКО

МІСТО
ГЕРОЇВ

Д Е Р Ж Л І Т В И Д А В

Ціна 25 коп.

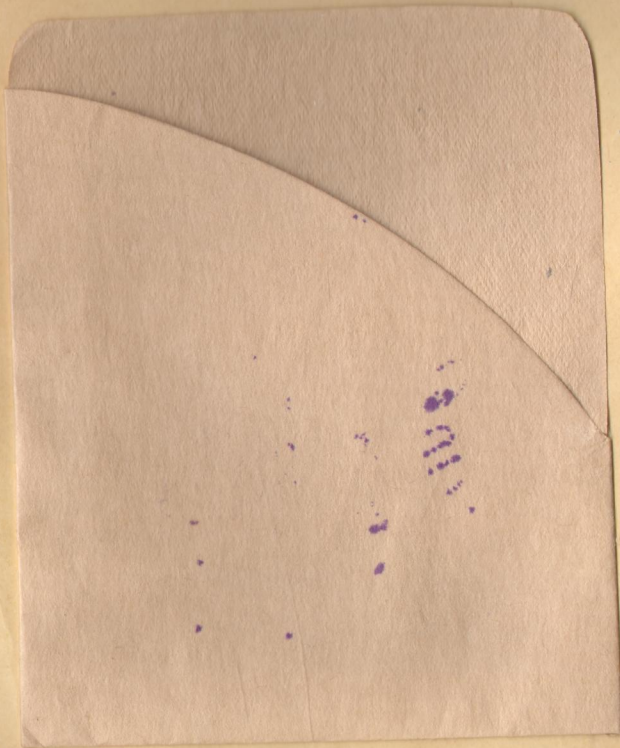
V.N. Karazin Kharkiv National University

00744388

2

ANALYST
F. J. H. H. H.
1911

ca
1/1

2 A A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z

P 655 u

Ом. РОЗУМІЄНКО

МІСТО ГЕРОЇВ

(ОБОРОНА ЛУГАНСЬКА)

ДЕРЖАВНЕ
ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ 1941 ХАРКІВ

58

РОЗУМІЄНКО
1942

«Бийтеся до останньої краплі крові,
товариші, держіться за кожну п'ядь
землі, будьте стійкі до кінця, перемога
недалеко! Перемога буде за нами!»

В. І. ЛЕНІН.

Обіч дороги, що з'єднує місто з великим селом Палітрівкою, серед синіючих озимих, лисніє Гостра могила.

Хто насипав її?

З якої нагоди?

Скільки віків стоїть вона?

Про це точно ніхто вам не скаже. Стоїть собі самотньо Гостра могила, не схожа на ті, які насипали колись руки дружинників над померлими князями та воєначальниками.

І назва «Гостра» не відповідає вже їй. Може й була вона колись гостра, може вершечком своєї шапки торкалась хмар у темні грозові дні, але то було давно.

Шорсткі язики вітрів віками злизували її, порохнявою в усі сторони розносили, дрібними кетяжками розкотили по передмогіллі.

Не гостра вона.

Наче навскоси зрізаний конус, лисніє тепер широка й висока могила на просторім донецькім степу, порізаному ярами та балками.

Скільки пам'ятають луганці — стояла могила така ж, заросла негустим бур'яном. Служила вона пристановищем для звірів, які, зійшовши на неї, хижими очима роззиралися поблизу, винюхували здобич. Пізніше, коли дикі звірі перевелись уже, на могилу злітали орли та яструби, стомлені летом, шукаючи їстівного.

А надвечір, поки зима не розстилала свого убрання, перед заходом сонця червоного, горіла могила в огні, наче полум'ям у вікнах відблискувала. І на багато кілометрів бачили це прохожі й проїжджі, кожного разу шепочучи :

«Гостра могила !»

І тепер знадобилась вона для трампліну.

Окопами та бліндажами огорнули могилу білі генерали.

Зза зрізаного конуса посилала Гостра могила «подарунки» з гармат. З бійниць спереду й по боках, аж захлаїнаючись, клекотіла кулеметами, олив'яним дощем заливала степ.

Перевагу, кращий стан має той, кому служить Гостра могила, в чиїх руках цей вирішальний підступ для нападу.

Більшу частину робітників командування кинуло з міста саме в напрямі Гострої могили. У штабі білих дізнались про це.

І стоголовим звірем ревіла Гостра могила, сікла й сікла навколо вогненним дощем, аж бризки землі підскакували вгору.

ЛІНІЯ ФРОНТУ

Надвечір стрілянина почала вщухати. З диму потроху виповзли труби луганських заводів, церковні бані, невеличкі прихатні садиби з садками і в них нещодавно побілені стіни будинків, не пошкоджених ворожими снарядами.

Зазеленіла озимина пожадливо всотувала вечірне червонувате проміння, підводилась угору тонкими пір'їнками. І дарма їй, що ось уже кілька часу тут іде бій, що кров людська проливається не тільки за заводи та фабрики, а й за кожну п'ядь землі.

Ворог знав, які частини стоять проти нього. Ненавчених військової справи робітників він хотів розігнати навалою міцного вогню і коли не захопити місто сьогодні, то підготувати на завтра. Та наміри його розбивались. Люди й не навчені військової справи, люди, які, може, вперше за своє життя узялись за гвинтівку, тримали себе гідно. Засвоївши від досвідченіших, як треба стріляти, і підбадьорювані присутніми в цепу керівниками міських організацій, вони рівнялись на них, були з усіма.

Перші хвили були страшні. Злива вогню налякала. Кілька чоловіків висунулись наперед і сп'ялись на ноги. В ту ж мить вони попадали, підкошені роєм куль. Владний голос командирів зупинив од безумства інших. Підкоряючись наказові, люди залягли. Треба було окопатись. А що лопаток мали обмаль і ждати було ніколи, доки звільняться вони в сусідів — нагрібали землю

перед собою прикладами гвинтівок, вирівнювали руками і, заховавшись за пагорбок, на вогонь ворогові відповідали вогнем.

За цілий день ті й ті не подались уперед. Спробували піти в наступ робітники, але ворог стримав їх вогнем спід Гострої могили та з окопів, розкиданих по степу. Наступ ворога відбивали робітники, не шкодуючи патронів, що їх раз - у - раз підносили й передавали на фронт жінки та діти.

Вже як темрява вкутала озимину, вгамувались противники.

Зовні схоже було, що оце робітники знову вийшли за місто на збори чи на масовку, як виходили багато років тому, покликані більшовицьким комітетом. Лише не було запального промовця — Володі.

Тихо стало в степу.

Прохолоднуватий вітер доносить, як спереду шкрябають заступи. То нетрудовий елемент, висланий з міста штабом оборони, рив окопи. Сюди й туди проходять сапери, приміряють, показують, як робити.

КОРОПИ

— Андрійку! — покликала стара Коропиха.

Син не почув її.

Хлопець тільки недавно перебрався в тепліший окіп, виритий за ніч нетрудовиками, і там облюбовував собі місце.

— Йовмене! — не втихала стара.

На цей раз Андрійко почув.

«Мати?» — спохватився він, виглянув з окопу.

У ранковій прохолоді мати проходила понад окопами на весь зріст. Старенька й зігнута, замотана в теплу шаль, вона несла в обох руках по горщику, зав'язаному в хустки, дбала, щоб і не схлюпнути.

Андрійкові хотілось побігти назустріч, кинутись матері на шию, як зробив би він дома, але не наважився. Адже він тут з дорослими, усім їм рівня, і побоявся, що за такий учинок поглузують з нього.

Він дивився й чекав.

Мати не думала про небезпеку. Не думала, що залпом чи одиноким пострілом може ворог назавжди покласти її в сиру землю.

Мати йшла.

Як пішли ото робітничі лави на фронт, чимало працював Ладигін, щоб нагодувати їх. Запасів у місті — ніяких. Продукти реквізували в заможнішого населення, збирали подарунками в незайнятих ворогом селах. Робітничі родини, вирядивши на фронт бійців, віддавали останнє. А намовляли на це одна одну жінки. І старенька Коропиха була серед перших. Хліб пекли по пекарнях. Варили страви в заводських їдальнях. Та їдальні не могли наготувати для всіх. Тоді пристосувались варити на площі у великих казанах.

Але не завжди добре вдавалось із їжею.

Як не хотіли нагодувати бійців учора, з обідом нічого не вийшло. Організатори й куховари не мали з чого варити. Засмучені й схвильовані, ходили поблизу жін-

ки й матері. Зате, як зраділи вони, коли опівночі з'явилися продукти.

Раннім ранком розсипались по степу рідні. Не знайшовши своїх одразу, вони перепитували у фронтовиків по кілька разів, стомлювались у пошуках і все ж шукали.

— Синку! — покликали мати, побачивши Андрійка.

В її голосі вчувалась утома по довгих розшуках і бриніла радість. Вона знайшла сина й чоловіка. Вона сама нагодує їх принесеною стравою, як годувала дома.

Гостре сонячне проміння пробилось крізь густі хмари, прослалося степом, укритим закущавілою озиминою, злизувало фіолетовий полиск у ранковому просторі.

Люди, прогибілі за ніч, вилазили на сонце, щоб вигрітись, одвідати смачної страви, принесеної рідними чи переданої з підвозу, поговорити.

У небі заспівав жайворонок. Він то опускався низько над землею, то злітав високо вгору і сипав, і сипав веснянки. По тому, наче змагаючись із птахом, трохи поодаль окопів, виліз із нори ховрах. Невеличким стоянчиком став він на задніх лапках і засвистів на весь голос. А з півдня високим небом пролітали на північ гуси і журавлі, посвистували крилами крижні.

Люди вигрівались на сонці.

Перед чоловіком та сином розіслала Коропиха хустку на закущавілій зелені, поклала ложки, крайчик хліба. Горщик поставила посеред, трохи вдавивши його в протрахла землю.

— Їжте.

Йовмен Захарович зняв картуза. Поглянувши на батька, те саме зробив син.

Вони стояли в окопі, що був їм по груди, і ложка-ми діставали з горщика.

Мати стояла збоку. Спостерігала. Обличчя їй мінілося. Рада, що таки знайшла їх, спершу вона усміхалась, любовно поглядала на обох. Потім радість їй заступив смуток, журую вкрилось обличчя. Війна! Ось сьогодні вони живі, а завтра невідомо, що буде. Мовчазна стояла мати в окопі, спиною притулившись до стіни. Там, де стояв кулемет, направлений на ворога.

Йовмен Захарович і Андрійко їли.

Поблизу, вже попоївши, бійці вилазили з окопів; під захистом насипу лягали на зеленому килимі, вигрівались після холодної ночі, дякували Ладигіну за смачні страви.

А сонце гріло добре. Он, праворуч од Коропихи, сусіда скинув сорочку і, голий по пояс, задрімав. Та йому, як і іншим, заснути не вдалося. Слідом за їжею на фронт принесли махорку, роздавали заступці. Командири тут же складали списки своїх бійців.

День обіцяв бути теплий і добрий. Хмари помітно зникали, яснішала по-весняному густа блакить.

Завернувшись, щоб віддати дружині посуд, Йовмен Захарович помітив у неї на щоках блискучі патьоки од сліз.

— Ти чого зажурилась? — спитав.

Дружина закрила очі, піднесла до них кінці шалі.

Їй було жаль Миколи. Ці обидва наїлись при ній, а як там десь третій — вона не знала.

— Микола там, може, й голодний ...

— Нагодують! — заявив Коров.— Не всім же матері та жінки розносять. Хіба шахтарі та алчевці як?

— Так то, та ...

— Не треба, мамо,— прохав Андрійко, її наймолодший син, як здавалось матері — ще дитинча.

Мати подивилась на Андрійка вологими од сліз очима.

Андрійко стояв перед нею — юний, білявий, у матір весь. Подивилась на нього, важко зітхнула. Вона й забрала б хлопця додому, щоб хоч один із чотирьох синів був у безпеці, та цього не буде. Сама знає, що так треба.

Похитнулась. Упала головою синові на плече. Мовчки зросила його гарячими сльозами.

Хтось, понадившись на тишу, виліз на насип і впро-
стався. По ньому ляснув ворожий залп, один і другий.
На ворожі постріли відповіли звідси і за якийсь час
стрілянина покотилась по фронту ...

Тим часом Штаб оборони зібрався на пагорбку, біля гусинівського кладовища. Звідти було добре видно розташування своїх частин, напрям, звідки можна сподіватись на наступ ворога, куди можна і слід наступати самим.

Пропозиція голови Штабу оборони викликала здивування в декого з присутніх.

— Наступати? — підхопився один з командирів.

— Так,— відповів голова.— Боронити місто, це не значить, що треба, як той жук, заритись у землю і ні

сюди, ні туди. Не вдержимось за таких умов. Великі полководці завжди оборонялися наступами на ворога. Історія боротьби знає перемогу тільки в наступах, у сміливих комбінаціях. Але наступ потрібен розумний. Щоб перемогти, і не якнебудь!

Сокіл повторив свої твердження, врахував особливості армії, місцевість, дані розвідки.

— Хто має щось заперечити? — спитав на кінець.

Таких не знайшлось.

— Тоді — по місцях!

В полудень з Соборної площі і спід міста гахнули з усіх гармат. Над окопами противника розірвались снаряди. Там заметушились, зачастили з кулеметів і відповіли батареї.

Бій розростався хутко.

Підтягнута до нових окопів, батарея розстрілювала противника в упор. Батарея спід міста і з площі пускала снаряди на відстань, цілилась на Гостру могилу, на інші укріплення ворога...

Кілька годин діялось щось неймовірне. Земля тріщала від розриву снарядів. Її чорне тіло одривалось шматтям, кім'ям і порохнявою злітало вгору. Порохнява та дим товстим шаром звисали над землею, не подавались од подуву вітру.

Коли близькі гармати стихли, по цепу пронеслась команда.

Робітничі частини пішли в наступ.

Комуністичний полк ішов у два цепи. Пройшовши

близько півкілометра, полк попав під перехресний вогонь. Тут обидва цепи злилися в один і, залягаючи по виритих снарядами воронках, просувалися з боєм вперед.

Слідом за цепом повзли санітарки. Вони тут же перев'язували поранених, декотрих повертали в цеп, декотрих направляли назад, а самі просувались далі.

Ворог не показувався з окопів. Він тільки садив з гармат, сипав з кулеметів, частив залпами з гвинтівок. А цеп Комуністичного полку просувався далі. На правому флангу уже вскочили в передні окопи, захопили спостережний пункт.

Удача гнала вперед, надавала сміливості.

— В атаку! — кричав командир.

Бійці, забуваючи про небезпеку, бігли за командиром.

Несподівано з балки, що зосталась поза пильним доглядом наступаючих, вихопився розпачливий крик.

Санітарки панічно тікали назад, а за ними, врубуючись поміж жінок, вискочили кавалеристи.

— Давай, синку!

Андрій подавав батькові ленти.

Чорнобородий козак на білому коні гнався за санітаркою.

Йовмен Захарович навів кулемет. Кінь одразу звалився, але бородань устиг вихопитись із стремен і втік у балку.

— Вогонь! — піддавав духу Короводив кулеметом по наступаючих козаках.

Незчувся, як і патрони вийшли. Кулемет уже не стріляє, а він водить за ручки, цілиться.

— Тату! — штовхає його Андрійко. — Патронів нема. Подивився навколо, обімлів. Біля «Максима» насипана ціла купа гільз і жодного набою. Праворуч теж парував кулемет, а козаки заходили крилом од сусідньої роти.

— Тату! — сіпонує Коропа за рукав. — А чого вони йдуть?

Син показав назад. Звідти прямували сюди жінки й підлітки.

— Хіба тепер до обіду? — допитувався син, пізнавши там матір.

Придивились.

— Вони несуть патрони! — сказав Короп.

Андрійко, не питаючись у батька, побіг їм назустріч. Йовмен Захарович і не подумав вертати. Радість налила йому груди. Він дивився туди, нетерпляче чекав на патрони.

«Коли б швидше!»

Одгріб пусті гільзи, підготував кулемет. Прикинув оком, куди поціляти, щоб стримати вразливий удар.

— Скоріш!

Андрійко повертався назад з двома цинками патронів. Він був уже недалеко, як куля пробила йому бік. Проте згаряча хлопець добіг ще до батька.

— Отепер ми...

І не докінчив.

Батько глянув на сина. Обличчя йому раптом поплотніло.

— Синку! — скрикнув він несамовито.

Андрійко мацнув пальцями в м'який клубок і тут же впав.

Підоспівши з патронами, мати кинулась до хлопця. Вона допомогла санітаркам перев'язати рану.

За якусь мить Андрійко очунав. Застогнав од болю, вхопився руками за материну руку і знову втратив свідомість.

Посивілий тут же Короп припав до кулемета.

Коло вмираючого Андрійка клопоталася мати. Вона затулила йому очі, поклала голову собі на коліна і сиділа так нерухома й німа.

Вітер куйовдив волосся покійника.

ПРОЩАННЯ

Оточені козаками, залізничники бились до останнього патрона. Потім кинулись на ворога з багнетами. А в кого й багнетів не було — пішли битись прикладами.

Але всьому буває край.

Залізничники попали в пастку. Багато з них загинули тут, застрілені й порубані. Кількох пораниених затоптали коні, а біля двох десятків — роззброєних і виснажених — вороги захопили в полон, гнали до штабу.

Полонені йшли побиті й закривавлені. Серед них кілька було з похилими головами, зажурені, в розпачі. Інші — підбадьорювали засмучених, хоробрилися самі. Такі виходили наперед і йшли з піднесеними головами, наче й не на смерть веде ця дорога.

Наряд кінних козаків гнав їх у село. Козаки мало не

лягали боками коней на полонених, не давали їй кроку ступити в бік. Де вже там кинутись, щоб утекти.

— Одведіть до полковника, — наказав сотник. — Нехай полюбується. Та глядіть мені, щоб ані-ні!

Що далі од фронту одводили полонених, то менше чути було стрілянину. Може то так здавалось, але Кутаєв час од часу чув виразний посвист паровоза, якийсь особливий, не схожий на посвист паровозів, відомих йому.

Дорогою Кутаєв згадав, що він і хлоп'ям мало бігав по донецькім степу, бо рано довелось йому піти на свій «власний хліб».

Сонце гріло по-весняному. Парувала земля, обмечена жарким вітром. І чи то вже не чув, чи справді сьогодні тепло було — вітер не доймав Кутаєва крізь пошматовану сорочку.

Він ішов попереду.

Невеличкий на зріст, Кутаєв через коней не міг бачити степу, закущавілої озимини, зрошеної не тільки потом, а й кров'ю людською. Тільки широкими ніздрами вдихав він парне повітря провесни і кінський піт неспроможний був заглушити його.

Проходячи повз високий пагорб, Кутаєв повніше вдихнув повітря, пригадав, як відпочивав колись з Ворошиловим на зеленому килимі.

...Двоє хлопчаків вертались тоді з Василівки од учителя Рижкова. Поблизу могили Ворошилов запропонував своєму приятелеві:

— Давай відпочинемо!

Климент любив степ. Та й не хотілось, щоб завидна підстеріг хтонебудь, побачив його з книжками.

Хлопці звернули з дороги, пішли борозною поміж густими хлібами, золотими в передзаходці. Зійшли на могилу, підстелили пшениці, лягли, спостерігаючи, як пропливали по небу пухнасті хмари, прислухаючись до шелесту. Того вечора Климент був дуже говірливий, розповів про твори Некрасова, залюбки переказував вірші Шевченка. А згодом, наче й не до товариша, наче сам до себе сказав :

— Скоро в Росії переможе революція. Влада належатиме трудящим людям, і на чолі держави стоятиме наш, кровний наш, робітничий президент ...

Пригадав це Кутаєв і вище голову підняв, щоб бачили друзі його, щоб бадьорилися.

«Хіба ж нема за що боротися!»

Звісно, в боротьбі без смерті не обійтись. Але смерть, коли вона на благо народу йде,— і благородна і не така страшна.

От уже й село. Спереду — кладовище, обсажене деревчкою акацією. Зза неї визирають хрести, пахнуть вишні, які ось - ось укриються білим цвітом.

За кладовищем, обіч дороги, пішли хатки, вибілені перед великоднем, з штахетиками й парканчиками, з тополями й акаціями од вулиці.

Полонених і наряд не зустріли собаки. Вони звикли вже до військових. Але цікаве видовище не лишилось без глядачів. Назустріч бігли солдати, урядники, вахмістри.

Од перегукування й крикливих голосів знявся лемент. Статечно простували до гурту офіцери. Старші чином, вони пропихались поміж наряд козаків, добирались до полонених, щоб глянути зблизька, роздивитися на страшних більшовиків.

Роздивившись, невдоволено знизували плечима.

Нічого надлюдського й показного не знаходили. Це були такі ж люди і відрізнялися вони від служилих козаків тільки тим, що були в іншій одежі, закривавлені й схудлі з голоду.

Надивившись, цікаві відходили.

Але на зміну їм надходили інші, пролазили поміж військових, заважали йти. Цим скористались полонені.

Кутаев повернувся до товаришів, моргнув їм і сам почав :

Смело, товарищи, в ногу,
Духом окрепнем в боротьбе...

Полонені підхопили і дзвінко жбурнули :

В царство свободи дорогу
Грудью проложим себе...

Це було несподіваним, глумотою над збором ворожої сили в штабному селі.

Наряд подбав заглушити пісню, але не легко того домогтись одразу. Поміж полоненими й нарядом плутались цікаві і вони заважали.

— Мовчать! — закричали на полонених конвоїри.

— Мовч...

А ті співали,

Козаки зняли гармидер, кричали собі, аби тільки перекричати полонених, аби заглушити їх. Та це не могло. Полонені співали собі, як тільки можуть співати приречені на смерть.

На крик і на співи вибігали з дворів, бігли слідом. Спинались навшпиньки, жадали хоч краєм ока вгледіти тих, хто помираючи звав на бій.

Козаки насідали. Били чимдуж, нещадно, глушили пісню. А вона прохоплювалась крізь тупці шабель, крізь важкі кулаки, крізь болючі стусани. Вона злітала в простір — зовуча, гучна.

Насилу вгамували полонених. Побитих і зім'ятих, ледве дотягли до штабу, кинули в порожню кімнату.

Ніхто з ворогів не святкував перемоги. Бачили: в них не довідаєшся нічого. Не скажуть однаково, що б не робили з ними.

І вони не сказали.

До кімнати зайшло кілька катюг. Висмикнули з гурту одного, на їхню думку, податливішого.

— Луганський? — спитали.

— Так.

— Робітник?

— Так.

— А скільки вас?

— Сила.

— Комуніст?

— Комуніст!

Спитали ще кількох — сказали те саме.

Розлючені відступили назад.

— А хто з вас не комуніст?

І на це мовчанка.

— Хто з вас не комуніст? — допитувався полковник.
Не обізвався ніхто.

— Хто з вас не комуніст, тому я дарую життя. Ну!
Не комуністи три кроки вперед — аррш!

Полонені тільки переглянулись.

— І ти? — вхопив Кутаєва за пишний вус. — Ти теж комуніст?

— Комуніст! — перемиг биль Кутаєв.

— Комуніст?

— З дев'ятсот третього ще.

— О - о - о! — аж прикипів полковник.

Угамувавшись, полковник знову приступив до Кутаєва, заговорив лагідно:

— А що якби я подарував вам життя? Що б ви сказали на це?

— Сказав би, що робітника не купиш!

— Ведіть!

Полковник позадкував до одвірка. Повз нього виводили полонених. Вони проходили мовчки, тільки очима косили на обтягнутого в закордонне обмундирування.

Надворі було вже прохолоднувате надвечір'я. Сонця полонені не побачили зза будинків, але в просторі воно світить.

Кутаєва повели в сарай.

— Прощайте! — кинув Кутаєв. — Ми не дарма в Луганську жили!

ПЕРЕД НАСТУПОМ

Група розвідників пробралась у тил ворога.

Шістдесят відважних, добровільці із різних підрозділів, балками та низинами прокрались уночі поміж розташуванням білих і на світанку підійшли під Палітрівку.

Іти було важко, бо доводилось весь час місити глей, і люди за дорогу стомились. Край села, під кладовищем зупинилися відпочити. Та це їм не вдалось.

У передранні донеслись людські голоси.

— Що це?

Прислухались.

Так. На кладовищі хтось є. Треба було дізнатись, і негайно.

Три розвідники поповзли поміж бугорками могилок.

Посеред кладовища, біля високого залізного хреста, збився гурт селян. Спереду стояв столик, на ньому євангелія й хрест. Біля столика — піп.

Саме були проводи, а пора надходила робоча. Селяни поспішали на польові роботи, і піп квапився одслужити панахиду удосвіта. Але на тому він не заспокоївся. Зіжмакавши відправу, піп став наставляти.

Тепер уже зблизька розвідники чули, як молодий ще піп називав селян «братією во христі» і кляв комісарів та комуністів, які, мовляв, продають простолюд, сіють розбрат та заколот, гублять людей.

Шахтар Кузьма міцніше стиснув у руках гвинтівку, посунувся ближче.

Селяни — хто слухав попа, хто по хмарках визначав

погоду, хто дивився кудись убік. Може й вірили селяни сказаному, але що комісари та комуністи не такі, як змальовував їх піп — це вони знали, бачили.

— Возстанемо ж проти навали антихристової ...

І піп не докінчив.

— Не вийде! — крикнув Кузьма, випрямившись на весь зріст.

Захоплені несподівано, люди потовпились до купи. Піп, як стояв перед ними, ураз побілів, зів'яв.

Погляд селян упав на Кузьму — кремезного і рослого, в новій шинелі, з червоним бантом на грудях.

— Не буде, як він каже!

Переляканий піп так і присів, а люди, розсипавшись, побігли з кладовища.

Спід кладовища бігла вся група.

Вартові зустріли розвідників пострілами. Хтось із групи упав убитий чи поранений, але те не спинило нікого. Кількома пострілами група подавила опір вартівих, помчала далі.

У селі розгубились.

Офіцери не чекали цього. Скільки днів ось, як збирались вони захопити місто, погуляти в ньому, а тут, раптом, сталося ...

Групу одчайдушних, що нєвідь звідки виринули в селі, прийняли за наступаючих червоних. З штабу та з сусідніх дворів вискакували офіцери, як попало накинувши на плечі одєжину або і в спідній білизні. І вже не про опір, думали вони, а мерщій рятувались самі.

Слідом за офіцерами вискакували рядові. Вони спро-

бували відбиватись, та скоро, як вівці, залишені без чабана, розбіглися врозтіч, кинувши гармату, кулемет, обоз.

У приміщенні штабу вже хазяйнували відважні. Вони повитягали на вулицю кулемети і щедро сипали по вті-качах.

НАТИСК

По всьому фронту, на відстані біля семидесяти кілометрів, наступ почався водночас. Противник засипав наступаючих густим вогнем, а вони перешиковувались на ходу в один цеп і просувались.

По п'ятах чоловіків і поруч з ними ішли жінки. Вони витягали поранених, перев'язували й односили назад. Коли вийшли бинти та заготовлені стяжки колен-кору, жінки рвали на собі одержу, не припиняли роботи й на мить.

Цеп просувався поволі, нерівно.

Зліва од Гострої могили, де починається Суха балка, показались дві бронемашини. Одна з них підійшла до всіх близько до наступаючих, розстрілювала розривни-ми кулями.

На правому флангу стояли полки Інзенської дивізії. В тому напрямі, від станції Пристінок, ворог садив із двох бронепоездів, а козака кавалерія та придані їм сотні Дикої дивізії готувались до флангового удару поза Курганом. Але успіх білих вирішували добірні частини генерала Шкуро та сотні Мамонтова, які зосе-редили свій удар через Гостру могилу.

У другій бронемашині під'їхав генерал Шкуро.

Він глузував з армії наступаючих, бо помітив серед чоловіків жінок, дітей. Такий противник напевне не може встояти проти його загонів. Окрилений цією думкою, генерал уже уявив себе в Луганську. По місту майорять трикольорові прапори, замість більшовицьких червоних, і Перше травня там святкуватиме він!

Думки перебили наступаючі.

Вмираючи під кулями, робітники йшли на бронемашини. Особливо натискували на першу з них. Шкуро наказав водієві, щоб той погнав на виручку, і сам поглядав в амбразуру, оцінюючи ситуацію.

З наступаючої лави тим часом кільком робітникам пощастило пробратись до цілі. В ту мить, як водій повертав бронемашину, під колесо її полетіли гранати.

Бійці обступили задимлену машину, прикладами застукали в броню.

— Вилазь!

Шкуро крутнув свою машину і подався назад.

Наступаючі просувались далі. Повзком і перебіжками перемагали відстань. Та скоро мусили залягти.

Звідти, де щойно зникла машина з генералом Шкуро, показались козаки,— один ряд і другий.

Козаки пішли в контратаку.

Серед тиші, що настала вмить, вітер доніс голос офіцера. Він вихопився наперед і, розмахуючи рукою з наганом, підбадьорював станичників.

Командир Комуністичного полку дивився в бінокль.
«П'яні вони!» — вирішив.

Козаки завели якоїсь пісні. Слів її не можна було розібрати, бо тяг кожен по - своєму, скільки було снаги.
— Кулеметники ...

Близнюк стояв на правому коліні, наставивши одну руку од сонця, другою торкав щетинку вусів.

А ворог просувається ближче.

Вже чути, як хриплять вони, горланять, лаються. Тепер роздивитися їх було краще.

Серед бороданів попадались і зовсім юні. Можливо, що вони в атаку ішли вперше за своє життя. Але п'яні і під'юджувані, вони кричали голосніш од бороданів, нахвалялись сміливістю, заслужували похвали.

Вітер одніс дим набік і з прояснілого неба виглянуло сонце. Воно бризнуло промінням на наступаючих, на червоних.

Ось козаки зійшли на бугорок.

Близнюк опускає бінокль. Ворога добре видно й незброєним оком. До них, здається, зосталось рукою подати.

«Пора!» — вирішує.

У бійців руки міцно стискали гвинтівки, застигли на ручках кулеметів. Тіло на мить обдало холодком, наче весняне сонце не гріло, а морозило їх.

Козаки вже кинулись бігти.

— Вогонь! — подав команду Близнюк.

Тут ударили з гвинтівок, застрочили з кулеметів. Під густим вогнем похитнувся ворог. Але спереду біг неушкоджений офіцер, вів за собою козаків.

— Вогонь!

Короп повернув цівку на головного. За якусь секунду офіцер перекинувся. Його заступив бородатий фельдфебель. Він завернувся до своїх, щось їм прокричав.

Вбиті падали безперестану. На їх місце висувалися з задніх рядів, і бігли. Проте, запал їхній помітно знижувався, а звідси полоскали щедро і густо.

Як козаки були вже зовсім близько, наче спід землі виросла проти них стіна робітників.

— В атаку!

Стріляючи на бігу, червоні кинулись на поріділі ряди. Натиск здався таким страшним і дужим, що противник повернув назад.

Гостра могила насувалась на робітників, зібраних у військові з'єднання. Кількома нападами уже наближались до неї вони, і все одскакували назад. І траплялося це в останню хвилину.

Сьогодні, схоже було, затримки не станеться. По втіках полоскали вогнем і гнали, і гнали. Гостра могила була вже ось-ось. До неї залишилося кілька кроків.

В останню мить зза могили сипонули шрапнеллю, свинцем.

Наступаючим знов довелось залягти. Наскоро нагортали прикладами горбки землі, шкрябали й без того відчувату вже землю.

Показалась кавалерія шкуровців і мамонтовців.

Це були надійні частини. Частини, які досі не знали невдачі, не відступали в бою.

Їхали вершники в черкесах і в кубанках.

Спереду, на вороному коні, офіцер, здається, глузу-

вав з небезпеки. Він випускав великі клубки диму, повертав голову в усі сторони, щось говорив до своїх.

Командир припав до бінокля. Краще роздивлявся офіцера, що нехтував небезпекою.

— Джигіти прокляті! — сказав хтось.

І в тих словах було не саме дорікання. Близнюк, як і кожен із наступаючих, хотів би мати в себе добру кавалерію, щоб оце ворожій силі кінного бою протиставити ще стиглішу силу.

А кавалерія ось - ось. Вже помітно блискучі погони на плечах у вершників, що пригнулись до кінських ший. Спід копит одлітало груддя, курилась земля від куль і слався над степом дим.

По кавалерії били, та це не спиняло її.

В порохняві й диму дибились коні. Падали вбиті й поранені. Коні скидали й підбивали під себе вершників, тягали по полю мертвих. Та на зміну падаючим з'являлись нові. Вони сунули через трупи коней, людей. Вони падали, як і передні, але вцілілі били під боки шпорами, періщили тупцем шаблі і гнали, і гнали.

Проти тих, що проскакували крізь всеобіймаючий вогонь, підводились робітники. Вони розстрілювали кавалеристів майже впритул, били коней по хряпці, падали, збиті самі.

В кожухи по кілька раз підливали води, плазом доставленої підлітками. Куріли ложі й ствольні накладки гвинтівок. До них прикладали сирі землі і стріляли, і стріляли.

Вороги скаженіли.

Все змішалось в одно, покрите димом і пострілами. В поодиноких змаганнях із двох один падав замертва.

І ніхто б не сказав, скільки саме часу минуло — гарячого й повного.

Час одходив у вічність неймовірно хутко і неймовірно поволі.

П'ятеро вершників, вихопившись через Іваніщев яр, не бачили виходу. Назад їм дороги відрізані.

— За мною! — крикнув офіцер, той самий, що кілька часу, здається, глузував з небезпеки.

П'ятеро божевільних помчали до міста, завернули на вулицю.

— Ура - а! — заревіли чимдуж.

— Братці, Луганськ наш.

— Ура - а ...

З вереском, наче було їх там безліч, козаки проскочили по кривих вулицях неспокійного міста.

З двору, де ремонтували зброю й ходи Інзенської дивізії, кілька обозників запрягли, щоб відступати. Дивлячися на них, побігли хто з чим мешканці.

На мості через Луганку в обозника зламалась вісь. Поки він оглянув її, позаду назбиралось кілька підвід, що не могли розминутись на вузькому проїзді.

А по вулицях уже стріляли з гвинтівок.

— Стій!

Козаки не знали, де дітись.

— Стій! — кричали їм.

Вулицями звідти і звідти стріляли. На козаків насі-

дали, вимагали негайно спинитись і здатись, а ті кидались сюди - туди.

Побачивши, що верхи їм не врятуватись, козаки кинули коней.

У двір до Коропових ускочив офіцер з вороного коня. Він на бігу зривав погони, забіг в убиральню.

Квола Коропиха, як угледіла офіцера, так і обімліла. Ноги їй підкосились, руки звисли. Щоб не впасти, вона ухопилась за штахетину і стояла так, з переляку закривши очі.

Слідом за офіцером вбігли кілька озброєних робітників, і серед них був Ладигін.

Дворик у Коропів невеликий. Від городчика, в ріст людини, стримів рідкий штахет, обтягнутий угорі колючим дротом. Збоку стояв замкнений сарайчик і через ворота від нього домок.

Побачивши жінку, Ладигін кинувся до неї.

— Де він?

— Та де ж, як не «там».

Убиральню обступили, крикнули, примусили вийти.

В розчинені дверцята висунувся в одній сорочці високий офіцер.

— Руки вгору!

Офіцер підняв тільки одну. Другою притримував одержу.

Глянула на нього стара і пізнала.

— Півонін. Із контррозвідки, проклятий!

В кишені френча знайшли папірець.

— Ось полюбуйся! — подав робітник.

Це був наказ Шкуро, виданий учора;

«За проявлений героїзм вверненого мне казачества,— говорилося там,— при занятті міста дозволяю трьохсуточний відпочинок з наданням повної влади».

Ладигін передихнув. Поглянув на офіцера, на бійців, на стареньку Коропиху.

— Значить, на повну волю? Погуляти хотілось? — сердито питає.

Похитуючись на нетривких ногах, до них підступила Коропиха, стала проти офіцера — поплотнілого, тремтячого.

— Пиймався таки, катюго?

— Ходімо! — сказав Ладигін.

Червона косинка маячила біля кулемета.

«Що там?» — подумав Сокіл, помітивши її здалека.

Косинка то опускалась, то зводилась, а кулемет мовчав.

Попереду й позаду стинались бійці. Виходили піші проти кінних, кінні налітали на піших.

Соколу боляче дивитись, як у той край повернула група вершників, націляючись саме на мовчазний кулемет, на червону косинку, безсилу відігнати страшну навалу. Він передає через найближчого, щоб не спускали з ока того місця, і сам поповз туди.

Санітарка билася біля пораненого. Безсила підвести його, вона на превелику силу стяжкою з сорочки зав'язувала закривавлену голову.

Сокіл скоріш ухопився за ручки кулемета і недовістріляна стрічка поповзла далі.

Санітарка кінчила перев'язувати, глянула на кулеметника.

— Петро?! — вихопилось у неї.

На мить застигли руки на кулеметі. Сокіл Петро одірвався, щоб пересвідчитись.

Так, це була вона, його дружина Тетяна.

Поранений Короп застогнав.

Тетяна кинулась шукати підмоги і відсахнулась.

Прямо на них летів шкуровець — у новій черкесці, в кубанці, чорний і вирлоокій. Вона схопила його лихий погляд одчайдушного вояки, примітила високо занесену в замашній руці шаблю.

З вихопленим браунінгом Тетяна загородила Петра. Навівши на шкуровця револьвер, натиснула скобу.

Вершник похилився на бік і, поки встиг упасти, не-самовитий кінь одніс його за Петра.

— Бий їх! — закричав Короп, зводячись на лікті.—
Това ...

Він не докінчив. Блідий, з посивілим волоссям, перев'язаний по голові, Короп держався на ліктях занадто мало. Але його заклик піднімав бійців.

На Гостру могилу котила з міста відремонтована бронемашина. Правіше, знад вітки місто - Лотугине, показався ескадрон кавалерії, за кілька днів організований луганчанами. По бронепоездах ворога весь час били бронепоезди Луганська.

На спільну команду по всьому фронту, зза кулемета пораненого Коропа підвівся Петро Сокіл.

— Вперед, товариші! Вперед!

Рукою показав на Гостру могилу, схопив кулемет і побіг.

За високим і гінким Петром важко було бігти дружині, але вона бігла.

Надвечірній вітер колихав кінцями її косинки.

Бійці схопились на ноги.

З криком і пострілами побігли на зрізаний конус Гострої могили.

Гостра могила горіла в сонячнім передвечір'ї. Поміж сполами від пострілів, наче полум'ям у вікнах, відблискувала вона навколо, була страшна й безжальна.

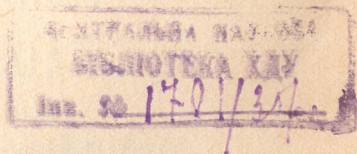
Гостра могила упокорилась тепер наступаючим. Окопи та бліндажі і понаставлявані навкруги гармати та кулемети знадобилися їм. Повернуті назад, вони разили ворога, який пішо й кінно здригнувся уже по всьому фронту.

Могутнє «ура» пересягнуло Гостру могилу.

У сутінках вечора воно наздоганяло одбірні частини шкуровців, що тікали аж за Палітрівку й Миколаївку.

1936 — Ворошиловград

1940 — Харків

Редактор І. Кобелецький

Ем. Розумиенко „Город героев“

(Отпечатано на украинском языке)

КВ-13629. Зам. 409. Тираж 14.000. Друк. арк. 1.
Авт. арк. 1,1. В 1 друк. арк. 49.184 знаків.
Підписано до друку 28-VII 41 р.

Ціна 25 коп.

Друкарня ім. Фрунзе, Харків, пров. Фрунзе, 6.

Якщо в цій книжці будуть дефекти, просимо повернути її для заміни на адрес: Харків, пров. Фрунзе, 6, друкарня ім. Фрунзе.

no. 49 2101